

mapové a grafické podklady (o zámere VDŽ, jeho vplyvoch na životné prostredie, návrhoch opatrení na ich zmiernenie a o výsledkoch sociologického prieskumu). V samostatnom bloku boli vystavené projekty a modely nových obcí, resp. ich častí a variantné projekty rodinných domov, kam by sa mali obyvatelia presídliť.

Diskusia sa niesla v duchu problémov, ktoré odhalil aj sociologický prieskum. Každý občan tu dostal priestor na vyjadrenie svojho názoru. Ukázalo sa, že väčšina problémov a nedorozumení pramenila z neinformovanosti, resp. dezinformovanosti. Záujem a účasť občanov na týchto zhromaždeniach bola vysoká, najmä v obciach, ktoré budú priamo dotknuté výstavbou VDŽ. Cieľom týchto podujatí bolo dospieť k určitej dohode investora s občanmi a stanoviť jej rámcové podmienky. Pre občanov bolo podstatné, aby podmienky boli právne záväzné a kontrolovateľné. Zo všetkých zhromaždení sa vypracovali podrobné záznamy, ktorých správnosť overili predstavitelia obcí.

Verejnými zhromaždeniami sa účasť verejnosti na tomto procese EIA neskončila. Občanom oznámili, dokedy ešte môžu zaslať ďalšie písomné pripomienky alebo stanoviská, či už priamo posudzujúcemu orgánu - Ministerstvu životného prostredia SR, alebo prostredníctvom KIS. Záznamy z verejných zhromaždení i ostatné písomné pripomienky občanov a záujmových skupín slúžili posudzujúcemu orgánu ako významný podklad pri vypracovaní záverečného stanoviska.

Práca s verejnosťou v rámci procesu posudzovania vplyvov VDŽ na životné prostredie sa opierala prevažne o zahraničné skúsenosti a literárne pramene, pričom prihliadala na znenie návrhu zákona NR SR EIA. Najväčší dôraz sa kládol na objektívnu informovanosť širokej laickej a odbornej verejnosti. Dnes už vieme, že hlavným motívom tejto práce musí byť získanie dôvery občana a že ju treba začať už v počiatočných štádiách procesu EIA. Veľký význam pri tom má zapojenie mimovládnych organizácií a záujmových skupín.

Ingrid Belčáková

Účasť mimovládnych organizácií v procese EIA

V júni 1992 sa v Riu de Janeiro uskutočnila Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji (UNCED). Vo vystúpeniach jednotlivých účastníkov i v záverečných dokumentoch sa veľakrát zdôrazňovala úloha mimovládnych organizácií (NGOs). V najobsažnejšom z prijatých dokumentov - Agende 21, v kapitole 27 Posilnenie úlohy NGOs - partneri pre trvalo udržateľný rozvoj sa o. i. konštatuje:

„NGOs hrajú životne dôležitú úlohu pri formulovaní a praktickom uplatňovaní participatívnej demokracie. Ich kredit vyplýva zo zodpovednej a konštruktívnej úlohy, ktorú majú v spoločnosti. Formálne i neformálne organizácie, rovnako aj miestne hnutia, by sa mali vnímať ako partneri pri naplňaní Agendy 21... Vlády by mali vytvoriť predpoklady na: zabezpečenie alebo posilnenie existujúceho dialógu s NGOs,.. podporu partnerstva a dialógu medzi miestnymi NGOs a miestnymi autoritami v aktivitách orientovaných na trvalo udržateľný rozvoj,.. zohľadnenie poznatkov a zistení, ktoré prinášajú monitorovacie a dozorné mechanizmy NGOs,.. poskytovanie potrebných údajov a informácií,.. zvýšenú materiálnu podporu NGOs... atď.“

Tvárou v tvár týmto požiadavkám a záväzkom, ku ktorým sa oficiálne prihlásila aj naša republika, treba otvorene povedať, že skutočnosť sa uberať skôr opačným smerom. Úroveň a intenzita dialógu medzi vládnymi a mimovládnymi zložkami v životnom prostredí od Ria skôr klesla, než vzrástla, čo však platí aj o ostatnej verejnosti.

Účasť NGOs a ostatnej verejnosti na procese EIA možno posudzovať z viacerých hľadísk:

1. *Hierarchická úroveň*, na ktorej sa potenciálne vplyvy činností na životné prostredie posudzujú, napr.: lokálna, regionálna, celoštátna (národná), medzinárodná, pričom vplyv ľudskej činnosti na životné prostredie sa môže prejavovať odlišne, ba protikladne, keď ho hodnotíme z rozličných úrovní (napríklad rekonštrukciu a rozširovanie prvovýroby hliníka v Žiari nad Hronom).

2. *Konflikt záujmov* medzi obyvateľmi rôznych lokalít, regiónov, krajín v prípade odlišného hodnotenia dôsledkov toho istého diela na životné prostredie, pričom názorové konflikty dotknutej verejnosti ovplyvňujú aj postoje NOGs (napr. Turiec versus Horná Nitra v prípade vodnej nádrže Turček).

Váha významnosti a stanovenie preferencií rôznych úrovní hodnotenia bude zrejme jednou z najnáročnejších úloh v procese EIA a len čiastočne sa bude dať zovšeobecniť a formalizovať prostredníctvom zákona a podzákonných noriem. Zrejme v jednotlivých prípadoch bude nemenej dôležité citlivé, racionálne, kvalifikované a bezúhonné rozhodovanie kompetentných orgánov. V každom prípade by mala náročnosť tohto problému motivovať navrhovateľa k predchádzaniu pravdepodobných konfliktov, minimalizácii negatívnych vplyvov a optimalizácii riešenia. Zároveň to bude aj výzva smerom k NGOs a občianskym iniciatívam, aby koordinovali, a teda zvyšovali účinnosť svojich stanovísk a snažili sa dospieť ku konsenzu vzájomným porovnávaním výhod a nevýhod jednotlivých riešení či alternatív z aspektu jednotlivých úrovní.

3. *Zmysluplná a účinná účasť* NGOs a ostatnej verejnosti na procese EIA súvisí so splnením minimálne dvoch základných predpokladov, resp. kategórií predpokladov:

- *Predpoklady tzv. objektívneho charakteru*, ktoré by sme mohli označiť ako **MOŽNOSŤ**. Sem patria jednak zákonné záruky, garantujúce možnosť efektívnej participácie NGOs a ostatnej verejnosti na procese EIA, jednak seriózny prístup kompetentných orgánov voči NGOs a verejnosti.
- *Predpoklady tzv. subjektívneho charakteru*, ktoré by sme mohli označiť ako **SCHOPNOSŤ**. Ide o informovanosť, pripravenosť, kvalifikovanosť, kompetentnosť a akcieschopnosť NGOs a občianskych iniciatív pri včasnom ovplyvňovaní celého procesu EIA.

Medzi týmito dvoma kategóriami predpokladov nestvára striktná bariéra, ale naopak, celý rad kauzálnych závislostí. Veď schopnosť do značnej miery závisí od možností - napr. od možnosti dialógu, získavania komplexných informácií, finančnej podpory a pod. A naopak, diapazón možností súvisí i so schopnosťami vybojovať si ich a zužitkovať.

Aj keď v procese tvorby legislatívnych nástrojov EIA je reč prakticky výlučne o splnení prvej časti prvého predpokladu, nemenej dôležité bude splnenie jeho druhej časti (prístup zo strany kompetentných) a bez splnenia 2. predpokladu zostane účasť NGOs a verejnosti na procese EIA nanajvýš formálne splnenou povinnosťou garanta tohto procesu.

Nepresne, tendenčne či jednostranne informované NGOs a ostatná verejnosť sa nemôžu skutočne kompetentne vyjadrovať k akýmkoľvek problémom. Povinnosť včas, neskreslene a v dostatočnom rozsahu informovať však vyplýva kompetentným zo zákona, ako aj z medzinárodných dokumentov, prijatých na záver Summitu Zeme r. 1992. Rovnakou samozrejmosťou by malo byť, že nepôjde len o mechanické preberanie informácií. Naučiť občanov kriticky myslieť by malo byť jednou z prioritných celospoločenských úloh. Napokon medzi úrovňou myslenia a

argumentovania NGOs a ostatnej verejnosti platia priamo úmerné vzťahy. Hovoriť o slobode rozhodovania alebo o participačnej demokracii a nedisponovať rozhladenými, objektívne a všestranne informovanými, angažovanými a kriticky mysliacimi občanmi je iluzórne.

Z toho vyplýva, že:

- v kategórii **MOŽNOSŤ** treba umožniť účasť verejnosti a NGOs už v iníciačných štádiách posudzovania projektu, resp. zámeru, teda už v štádiu formulovania kritérií a požiadaviek, ktorých splnenie sa bude v ďalšom procese vyžadovať od navrhovateľa. To zároveň zlepší predpoklady i na integráciu NGOs a verejnosti do nasledujúceho procesu monitorovania a kontroly plnenia záväzkov navrhovateľa v procese prípravy, realizácie a prevádzky projektu (diela, aktivity). Prvoradým predpokladom je, aby sa okruh projektov, pri ktorých sa bude uplatňovať EIA, neustajoval, ale mal k nemu prístup každý potenciálny posudzovateľ v dostatočnom časovom predstihu, reálne mu umožňujúcom účasť v tomto procese. To, že jedným z hlavných poslaní procedúry EIA je zainteresovať do procesu posudzovania, rozhodovania a kontroly verejnosť, nie je dosiaľ vecou verejne známou. Kompetentné orgány, ale aj NGOs, čaká v tomto smere (v spolupráci so školami, masmédiami a i.) veľa osvetovej práce.

Ak nám nejde len o formálne splnenie povinnosti účasti NGOs a ostatnej verejnosti, ale o to, aby táto účasť bola produktívna a efektívna, musí posudzujúci orgán prejavovať o názory týchto subjektov aktívny záujem a viesť s nimi permanentný dialóg pri všetkých krokoch procesu EIA, na ktorých participujú. Dôležitosť úplnej nezávislosti posudzujúceho orgánu od navrhovateľa vidím aj v tom, že bude NGOs a ostatnú verejnosť chápať ako prirodzených spojencov a nie ako niekoho, koho treba šikovne oklamať či zneužiť.

Čo sa týka predpokladu **SCHOPNOSTÍ**, treba si uvedomiť, že väčšina spoločnosti ešte stále podlieha omylu, že človek môže beztrešne parazitovať na ostatnej prírode. V našej časti Európy sa to kombinuje a umocňuje s len celkom nedávno a nedokonale prekonanou polstoročnou skúsenosťou s totalitnými režimami, potláčaním nezávislého kritického myslenia, glorifikovaním role štátu a ignorovaním úlohy a práv občanov. Vďaka tomu i ďalším vplyvom bude zlepšovanie informovanosti, občianskeho povedomia a participácie úlohou dlhodobou, predpokladajúcou spoluprácu všetkých zainteresovaných subjektov v zmysle odporúčaní Agendy 21. Zachytenie pozitívneho trendu v tejto oblasti bude vyžadovať zásadné zmeny v správaní štátnych orgánov, samospráv, školstva, masmédií, ale i NGOs a ostatnej verejnosti.